

میزان آگاهی شهروندان از قوانین

موضوعه کشور

مطالعه‌ای آماری در سنجش فرض آگاهی به قانون

دکتر قاسم محمدی

عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی

معصومه سیب‌آزاد

کارشناس پژوهشگری علوم اجتماعی

بنیاد مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه	محمدی، قاسم
عنوان و نام پدیدآور	میزان آگاهی شهروندان از قوانین موضوعه کشور؛ مطالعاتی آماری در فرش آگاهی به قانون/ مولفان: قاسم محمدی، معصومه حسین پور
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۸۵ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۲۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	فیبا.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	شهروندان ایرانی -- تهران -- نظرسنجی
موضوع	قانون اساسی -- ایران
موضوع	حقوق مدنی -- ایران
موضوع	حقوق جزا -- ایران
موضوع	حقوق تجارت -- ایران
موضوع	آیین دادرسی -- ایران
موضوع	حسین پور، معصومه
موضوع	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
رده بندی کلاسیک	۱۳۹۴ م ۳۳ الف ۱۴۷/ HT
رده بندی دیویی	۳۰۷/۳۳۱۶۰۹۵۵ ۲۲
شماره کتابشناسی ملی	۱۴۲۲

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.shahredanes.com

عنوان	میزان آگاهی شهروندان از قوانین موضوعه کشور؛ مطالعاتی آماری در فرش آگاهی به قانون
مولفان	دکتر قاسم محمدی و معصومه حسین پور
ناشر	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
نوبت چاپ	اول
تاریخ چاپ	۱۳۹۵
شمارگان	۵۰۰
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۲۰۰۰
قیمت	۵۰۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

تهران - خیابان کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - خیابان گیلان - پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: <http://www.sdil.ac.ir> Email: publication@sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تسویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

فاز ن‌گذاران، آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن بهت، سع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با نرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخذه ص رتالت همیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و سرفراز می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیه که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه همت می‌نمایند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند، متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور

شدن دکتربین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهرداریانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای دکتر قاسم محمدی و سرکار خانم معصومه حسینیور در تدوین کتاب میزان آگاهی شهروندان از قوانین موضوعه کشور؛ مطالعه‌ای آماری در فرض آگاهی به قانون را ارج نهادن، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
۱. بیان مسأله.....	۱۵
۲. هدف تحقیق.....	۱۵
۳. ضرورت تحقیق.....	۱۶
۱. سوالات و فرضیه‌ها.....	۱۸
۲. روش تحقیق.....	۱۹
۳. یافته‌ها- بحث.....	۳۰
۱-۶. مشخصات پاسخ‌گویان.....	۳۰
۱-۱-۶. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس سن.....	۳۰
۲-۱-۶. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس جنسیت.....	۳۱
۳-۱-۶. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس وضعیت تاهل.....	۳۳
۴-۱-۶. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس نوع اشتغال.....	۳۴
۲-۶. بررسی آگاهی پاسخ‌گویان.....	۳۵
۱-۲-۶. بررسی میزان آگاهی پاسخ‌گویان از قانون اساسی.....	۳۵
۱-۱-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره مهم‌ترین قانون کشور.....	۳۶
۲-۱-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه بهترین اقدام قانون است.....	۳۷
۳-۱-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره دادگاه رسیدگی کننده به شکایت و اعتراض مردم نسبت به مأمورین یا آیین‌نامه‌های دولتی.....	۳۸
۴-۱-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه تفسیر قانون اساسی بر عهده کدام مرجع است؟.....	۳۹
۵-۱-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه همه پرسى با نظر کدام مرجع انجام می‌شود؟.....	۳۹
۲-۲-۶. بررسی میزان آگاهی پاسخ‌گویان از قانون مدنی.....	۴۱
۱-۲-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه ارث زن از مال همسرش که فرزند ندارد چقدر است؟.....	۴۱

- ۶-۲-۲-۲. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره وضعیت معامله فردی که از پسر ۱۱ ساله‌ای دوجرخه‌اش را به قیمت معقول بخرد..... ۴۲
- ۶-۲-۲-۳. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره لباسی که به شرط دوخت استاد خیاط سفارش داده شود اما شاگرد خیاط آن را بدوزد..... ۴۳
- ۶-۲-۲-۴. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره زمانی که زن می‌تواند مهریه‌اش را مطالبه کند..... ۴۵
- ۶-۲-۲-۵. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه حق نگهداری کودک تا ۷ سال با چه کسی است..... ۴۵
- ۶-۲-۲-۶. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره مفهوم محل اقامت شخص..... ۴۶
- ۶-۲-۲-۷. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره میزان دریافت هزینه تعمیر ترمینال مستأجری که بدون اجازه مالک خانه‌اش را تعمیر کند..... ۴۸
- ۶-۲-۲-۸. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره مدتی که زن طلاق گرفته نمی‌تواند با مرد دیگری ازدواج کند..... ۴۸
- ۶-۲-۲-۹. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره وضعیت مردی که قصد دارد همسر طلاق داده‌اش را مجدداً به همسری بگیرد..... ۵۰
- ۶-۲-۲-۱۰. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه از نظر قانونی کدام یک از موارد زیر به تنهایی موجب تابعیت ایران می‌شود..... ۵۰
- ۶-۲-۲-۱۱. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه خرجی چه کسی بر مرد واجب است..... ۵۲
- ۶-۲-۳. بررسی میزان آگاهی پاسخ‌گویان از مجازات..... ۵۲
- ۶-۲-۳-۱. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره عنوان حقوقی عمل صندوق‌دار یک صندوق خانوادگی که مقداری پول را با سوءنیت خرج کند..... ۵۳
- ۶-۲-۳-۲. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره عنوان عمل پدری که خودرو خود را در اختیار فرزندش که گواهینامه رانندگی نداشته قرار می‌دهد که منجر به تصادف و مرگ یک عابر پیاده می‌شود..... ۵۵
- ۶-۲-۳-۳. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره میزان افزایش دیه در ماه‌های حرام..... ۵۶
- ۶-۲-۳-۴. توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره مجازات مردی که به عمد زنی را بکشد..... ۵۷

۴-۲-۶ بررسی میزان آگاهی پاسخ‌گویان از قانون
آیین دادرسی..... ۵۷

۱-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره دادگاه صالح برای
رسیدگی به جرایم مربوط به مواد مخدر..... ۵۸

۲-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره میزان مهلت قانونی
برای تجدید نظرخواهی از احکام صادر شده قضائی..... ۵۹

۳-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره داشتن وکیل در
دادگاه..... ۶۰

۴-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره فردی که به طور
غیابی در یک دادگاه محکوم شده است..... ۶۱

۵-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره این مسأله که اگر
فردی ساکن کرج خانه‌ای در تهران را به فردی ساکن ورامین

بفرستد، اگر خواهسته‌ای داشته باشد به دادگستری کدام
شهر باید مراجعه کند..... ۶۳

۶-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره مسأله بالا اگر مورد
معامله یک دستگاه خودرو باشد..... ۶۴

۷-۴-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه رئیس قوه
قضاییه حق مداخله در چه پرونده‌هایی را دارد..... ۶۴

۵-۲-۶ بررسی میزان آگاهی پاسخ‌گویان از قانون تجارت..... ۶۵

۱-۵-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره اینکه کدام مورد، سند
بدهکاری است..... ۶۷

۲-۵-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره تاریخچه که برای چک
نوشته می‌شود..... ۶۷

۳-۵-۲-۶ توزیع نظرات پاسخ‌گویان درباره این مسأله که اگر در
چک حق مطالبه وجه را از چه کسی دارد؟ (صادر کننده

بشت‌نویس کننده یا هر دو)..... ۶۹

۷. نتیجه‌گیری..... ۷۲

۸. ارائه پیشنهاد..... ۷۷

فهرست منابع..... ۷۹

خلاصه..... ۸۱

پیش گفتار

دانش حقوق بر بنیان‌هایی نظری استوار است که بررسی آنها گاه می‌تواند نوعی بازنگری در اندیشه حقوقی یا ملازمات عملی آن را به دنبال داشته باشد. فرض آگاهی شهروندان نسبت به قوانین نیز از این زمره است. این فرض حکمت‌تصور بر عالم و جاهل را یکسان معرفی می‌کند که از مظهر انصاف نیز می‌توان آن را توجیه کرد، اما سخن در اینجاست که آیا آگاه‌سازی شهروندان از قوانین به عنوان یک وظیفه به درستی انجام می‌شود؟ و آیا اساساً قوانین به صورت قابل فهم می‌نویسیم می‌شوند؟ این پژوهش با روشی آماری به بررسی میزان آگاهی شهروندان پرداخته که نتیجه نامطلوب آن می‌تواند نشانگر این سؤال باشد که پاسخ به هر دو یا حداقل یکی از پرسش‌های بالا منفی است.

بر خود لازم می‌دانیم به رسم سپاس از جناب آقای دکتر اشتیاق رئیس پژوهشکده حقوقی شهردانش که مسیر انتشار این اثر را هموار کردند یاد کنیم.

مقدمه

«جهل به قانون رافع مسؤولیت نیست»؛ این جمله را شاید بتوان یکی از بنیان‌های نظری حقوق امروز دانست. هر چند بسیاری از حقوق‌دانان برخدشه‌ناپذیر بودن این اصل با آن می‌نشانند اما در فراگیر نبودن این گزاره همین بس که در آموزه‌های فقهی جهل قصوری به حرمت فعل در شرایطی منع مسؤولیت قلمداد شده است و بازتاب آن را در بخش‌هایی از حقوق کیفری ایران می‌توان مشاهده کرد. اینکه ایده سبب‌گیری این اصل را حقوق‌دانان به قانون‌گذاران داده‌اند یا آن قانون‌گذاران بوده‌اند که اصل مذکور را به حقوق‌دانان تحمیل کرده‌اند، مسأله‌ای است که بررسی آن ما را به چالش‌های دو لکت بزرگ حقوق طبیعی و حقوق وضعی باز می‌گرداند: این که قانون چیست؟ و نسبت آن با اخلاق چگونه است؟ اگر از گرفتار شدن در داستان بلند و پرمجانی این سؤال‌ها بگریزیم به ناچار با پذیرش این که گزاره یا اصل امروزه در قوانین کشورها مورد تأکید قرار گرفته و دادگاه‌ها مورد استناد قرار می‌گیرد به سطح دیگری از گفت‌وگو درباره آن وارد خواهیم شد. در این سطح نکته بازکاویدنی این است که، جهل به قانون بدان سبب رافع مسؤولیت به شمار نیامده است که قانون به عنوان «مجموعه قواعد حاکم بر رفتارهای انسانی که قدرت مؤثر اجتماعی آن را تضمین کرده است» از زندگی اجتماعی

بشر جدانشدنی است. از این رو هر کس که در جامعه‌ای می‌زید گزیری از رعایت آن ندارد و ملزم به آگاهی از قوانین است و عدم توجه به این تکلیف اجتماعی موجب خدشه به دیگر تکالیف او نخواهد بود. لذا، امروزه قوانین تدوین می‌شوند و به شیوه‌های پیش‌بینی شده‌ای به آگاهی مردم می‌رسند. البته نباید از نظر دور داشت که جهل به قانون موجب عدم برخورداری از حقوق مندرج در آن نیز می‌شود. از این رو اصل مذکور اصلی دوجانبه است و تمرکز آن بر مسؤولیت در واقع توجه به بخش چالش برای مردم بوده است.

مرچند ضمن این اصل را می‌توان به عنوان ضرورتی اجتماعی بر حاکم کردن ماسک بر سر آن است که آیا تنها مردم مکلف به دانستن قوانین اند و دولت‌ها هیچ وظیفه‌ای برای شناساندن قوانین به مردم ندارند؟ بدیهی است که اگر رویه دولت‌ها را بر مبنای ضرورتی اجتماعی توجیه کنیم، همان ضرورت، دولت‌ها را نیز به «قانون‌شناس» کردن مردم فرا می‌خواند. به عبارتی روشن‌تر دولت‌ها زمانی می‌توانند مردمان را آگاه از قوانین به شمار آورند که شواهد اجتماعی کافی برای آگاهی ایشان وجود داشته باشد. از این رو دولت‌ها باید هم سازوکارهای کارایی را برای انتشار عمومی قوانین و آموزش آنان به مردم طراحی کنند و هم عملکرد درست و ثمربخشی آن سازوکارها را همواره بررسی و آسیب‌شناسی کنند.